

Handreiking voor gemeenten

Werken aan een betrokken omgeving voor kinderen en gezinnen

Informele ondersteuners

In elke gemeente vind je mensen, groepen en organisaties die kinderen en gezinnen onbetaald ondersteunen in hun ontwikkeling en opvoeding. Denk aan een vrijwilliger in een jongerencentrum die contact maakt met jongeren die binnenkomen en een band met hen opbouwt. Of aan de trainer van een sportvereniging die een kind wekelijks ziet. En aan een steunouder die een persoonlijke band opbouwt met een andere ouder die een luisterend oor kan gebruiken. Deze informele ondersteuners zijn van grote waarde voor kinderen en gezinnen en vormen daarom een belangrijk onderdeel van de sociale of pedagogische basis.

Drie omgevingen

Die sociale basis bestaat uit verschillende omgevingen. De meerwaarde van informele ondersteuners verschilt per omgeving. En wat ze nodig hebben ook. Daarom heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in deze handreiking per omgeving beschreven welke meerwaarde informele ondersteuners bieden en wat gemeenten het beste kunnen doen om die meerwaarde tot zijn recht te laten komen.

In deze handreiking onderscheiden we drie omgevingen waarin informele ondersteuners actief zijn, namelijk:

1. in gemeenschappen in de buurt waar gezinnen wonen;
2. bij verenigingen waar kinderen spelen of sporten;
3. bij gezinnen thuis of dichtbij huis, waar informele ondersteuners als vrijwilliger, maatje of steunouder ouders of kinderen één-op-één kunnen ondersteunen.

Bruggenbouwers

Samen met gemeenten en professionals in de praktijk kunnen informele ondersteuners werken aan een betrokken omgeving voor kinderen en gezinnen. We zien daarin een belangrijke rol voor verschillende soorten bruggenbouwers: professionals die de brug vormen tussen gemeente en informele ondersteuners, tussen beleid en praktijk. Soms werken zij in een sociaal wijkteam. De kennisnotitie die ten grondslag ligt aan deze handreiking is te lezen op www.scp.nl bij deze publicatie.

Informele ondersteuners in drie omgevingen van de sociale basis:

meerwaarden voor kinderen en gezinnen en wat de gemeente kan doen

Buurtgemeenschappen

Wat is de meerwaarde?

- Ontmoeting, verbinding, delen van ervaringen
- Vertrouwen in eigen kunnen en in instanties
- Meer gezinnen en kinderen bereiken

Wie zijn de bruggenbouwers?

- *Opbouwwerkers, sociaal werkers, omgevingsmanagers en buurtregisseurs*
- Zij verbinden beleid van de gemeenten en praktijk in de wijk. En zij verbinden bewoners

Wat kan de gemeente doen?

- Diverse ontmoetingsplekken faciliteren
- Verbindende activiteiten faciliteren/organiseren
- Ondersteunen, niet overnemen
- Voldoende tijd voor professionals om ook 'outreaching' te werken
- Ervaringen ophalen

Verenigingen

Wat is de meerwaarde?

- Speelse leeromgeving
- Mede-opvoedende vrijwilligers
- Vroege signalering problemen

Wie zijn de bruggenbouwers?

- *Verenigingsondersteuners*
- Zij verbinden beleid van de gemeenten en praktijk van het verenigingsleven. Zij halen behoeften bij verenigingen op en helpen hen met kennis, advies of (pedagogische) begeleiding

Wat kan de gemeente doen?

- Vrijwilligers 'opleiden'
- Contactpersoon aandragen bij probleemsignalen
- Verbinden aan sociaal wijkteam
- Draaglast voor vereniging verminderen en 'ontzorgen'

Eén-op-één vrijwillige ondersteuning

Wat is de meerwaarde?

- Gelijkwaardige relatie vrijwilliger/gezin
- Luisterend oor en praktische steun
- Aanvullend op professionele hulpverlening

Wie zijn de bruggenbouwers?

- *Vrijwilligerscoördinatoren*
- Zij begeleiden vrijwilligers, onder andere bij het bewaken van grenzen en verduidelijken van rollen
- *Netwerkcoördinatoren en sociaal makelaars*
- Zij verbinden vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening op organisatieniveau

Wat kan de gemeente doen?

- Tijd en ruimte maken voor begeleiding en bewaken van grenzen
- Zorgen voor sterke verbinding tussen ondersteuning door vrijwilligers en werk van professionals

Buurtgemeenschappen

Sterke buurtgemeenschappen zorgen voor verbinding tussen bewoners. Dat zorgt ervoor dat ouders en jongeren sneller met andere ouders en jongeren in contact komen, zich betrokken voelen bij elkaar en bij de buurt en dat ze informele ondersteuners makkelijker weten te vinden. Verbindende activiteiten en ontmoetingsplekken kunnen bijdragen aan gemeenschapsversterking.

Wat is de meerwaarde van sterke buurtgemeenschappen?

- Er ontstaat verbinding tussen bewoners: ouders en jongeren zijn er voor elkaar en delen ervaringen met elkaar.
- Verbindende activiteiten die gericht zijn op ontmoeting – zoals ouder-kind-groepen en jongerenwerk – en die begeleid worden door sociaal werkers en jongerenwerkers, vergroten het vertrouwen en de onderlinge band tussen deelnemers. Ook bieden ze ouders en jongeren de kans om talenten en vaardigheden te ontwikkelen (bijvoorbeeld in een vrijwilligersrol) waardoor ze bijdragen aan persoonlijke groei.
- Door instanties (zoals GGD, bibliotheek) te betrekken bij deze activiteiten, raken bewoners vertrouwd en bekend met die instanties. Jongeren die (onder begeleiding) activiteiten organiseren in de wijk, doen ervaring op met instanties.
- Initiatieven die bewoners zelf opzetten, sluiten soms beter aan bij specifieke groepen ouders en kinderen. Daardoor bereiken ze ouders en kinderen die voor reguliere voorzieningen en diensten in de wijk lastiger te bereiken zijn.

Wat werkt (en wat niet)?

- Het is belangrijk om diverse ontmoetingsplekken te hebben, zodat ouders, kinderen en jongeren elkaar kunnen ontmoeten en leren kennen.
- Ook verbindende, laagdrempelige activiteiten (collectief georganiseerd en begeleid door professionals) helpen. Vrijwilligers kunnen hierin een belangrijke rol hebben: door hun ervaringsdeskundigheid sluiten ze goed aan bij de behoeften van de doelgroepen.
- Het is belangrijk dat deze activiteiten aansluiten bij de behoeften van ouders, kinderen en jongeren, en dat er een weloverwogen samenstelling is van de groep. De activiteiten moeten laagdrempelig zijn en de deelname vrijwillig en zonder verplichting.
- De rol van professionals (zoals opbouw- of jongerenwerkers) is belangrijk: zij kunnen mensen met elkaar verbinden en ze actief werven voor deelname aan de activiteiten. Daarom is het van belang dat zij goed zichtbaar zijn in de wijk.
- Een mogelijk risico is overbelasting van collectieve voorzieningen. Dat gebeurt als ouders en kinderen hiervan afhankelijk zijn terwijl zij eigenlijk specialistische hulp nodig hebben.

Wat kan de gemeente doen?

- Voor sommige mensen is het een drempel om een officiële ontmoetingsplek of een hulploket te bezoeken. Door ook andere locaties als ontmoetingsplekken te ondersteunen (zoals een school of buurthuis), is de kans groot dat meer groepen worden bereikt.
- Gemeenten kunnen verbindende en groepsondersteunende activiteiten faciliteren of zelf organiseren. Professionals moeten voldoende tijd krijgen om het groepsproces te begeleiden én voldoende aandacht te geven aan individuele deelnemers. Ze moeten deelnemers ook kunnen doorverwijzen naar professionele ondersteuning, als dat nodig is.
- Als burgers zelf initiatieven organiseren, is het belangrijk dat de gemeente de activiteiten ziet en ondersteunt (met kennis, geld of begeleiding), zonder de organisatie over te nemen. Ook is het goed om niet te veel regels te stellen en administratie op te leggen, want dat verhoogt de drempel om initiatief te nemen.

Wie zijn de bruggenbouwers?

Gebieds- en omgevingsmanagers, buurtregisseurs, sociaal werkers en opbouwwerkers verbinden beleid met de praktijk in de sociale basis, maar ook bewoners onderling en bewoners met instanties.

‘In de ouder-kind groep hebben de moeders vertrouwen: als ik [ergens] mee zit, kan ik het gewoon bepreken. Deelname is vrijblijvend, en echt laagdrempelig. Daarom winnen de sociaal werkers ook heel snel vertrouwen.’

Deelnemer aan ouder-kind groep

‘Volgens mij kan je veel [zorg] ondervangen als mensen in de gemeenschap zitten, als ze gezien worden, als ze ergens aan een clubje mee kunnen doen, als ze daarmee contacten maken.’

Omgevingsmanager

Verenigingen

Verenigingen zoals sport-, jeugd- of muziekverenigingen en de scouting hebben vooral een recreatief, cultureel of levensbeschouwelijk doel. Kinderen nemen in hun vrije tijd deel aan de activiteiten die deze verenigingen organiseren. De verenigingen zijn daarbij afhankelijk van vrijwilligers. Vaak zijn dit de ouders van de kinderen.

Wat is de meerwaarde van verenigingen?

- Veel kinderen bezoeken deze verenigingen in hun vrije tijd. Zij komen er graag omdat ze er hun hobby, passie of talent kunnen uitoefenen en kunnen delen met anderen, en kunnen er op een speelse manier veel leren, bijvoorbeeld hoe je met elkaar omgaat.
- De vrijwilligers bij verenigingen zien veel kinderen regelmatig en kunnen daardoor een mede-opvoedende rol hebben.
- Ook kunnen zij soms in een vroegtijdig stadium signalen van problemen opmerken bij kinderen.

Wat werkt (en wat niet)?

- De meeste vrijwilligers zijn niet professioneel opgeleid om activiteiten voor kinderen te begeleiden. Ze weten dus niet altijd hoe ze moeten omgaan met eventuele lastige situaties, zoals pestgedrag of kinderen die buitengesloten worden. Ook is hun tijd vaak beperkt, en is niet altijd duidelijk wat er van hen verwacht wordt.
- Vrijwilligers bij verenigingen zijn geen hulpverleners. Van hen kan niet zomaar verwacht worden dat ze bepaalde signalen van problemen bij kinderen herkennen en dat ze de eventuele stappen kennen om hulp in gang zetten (als dat nodig is).
- Ook hebben verenigingen te maken met andere uitdagingen, verplichtingen en verwachtingen die energie vragen. Zoals het bevorderen van een positieve sportcultuur, inclusie van mensen met een beperking, of het verduurzamen van de accommodatie. Vooral verenigingen met weinig organisatiekracht of financiële armslag hebben het moeilijk.

Wat kan de gemeente doen?

- Trainingen, cursussen of workshops bieden aan vrijwilligers. Begeleiding door pedagogen kan vrijwilligers helpen om te zorgen voor een positief leerklimaat.
- Bevorderen dat verenigingen in verbinding staan met professionals die geëquipeerd zijn om signalen te herkennen en die hierop kunnen handelen. Professionals van (bijvoorbeeld) sociale wijkteams kunnen regelmatig een bezoek brengen aan en/of contact onderhouden met verenigingen of andere ontmoetingsplekken. Ook kunnen er in sociale wijkteams voor een groep verenigingen accounthouders aangesteld zijn bij wie verenigingen terecht kunnen als er wat speelt.
- De overheid kan verenigingen helpen de draaglast die zij ervaren als gevolg van wet- en regelgeving te verminderen, en hen 'ontzorgen'.

Wie zijn de bruggenbouwers?

Verenigingsondersteuners vormen de brug tussen het beleid van de gemeenten en de praktijk van het verenigingsleven. Ze kunnen hiervoor behoeften bij verenigingen en hun vrijwilligers ophalen en hen helpen met bijvoorbeeld kennis, advies of (pedagogische) begeleiding.

'Ik zou meer willen weten over het pedagogische stuk. Ik denk namelijk dat we als maatschappij de rol van een trainer of begeleider onderschatten, maar ik denk ook dat er een risico bestaat dat een goedbedoelende ouder als trainer in een rol komt waarin diegene niet altijd de juiste beslissingen neemt.'

Vrijwilliger sportvereniging

'Wij hebben de taak om alle sportverenigingen te ondersteunen waar ze dat nodig hebben. Zij kunnen zelf met een vraag komen, maar wij kunnen ook het initiatief nemen.'

Verenigingsondersteuner

Eén-op-één vrijwillige ondersteuning

Informele ondersteuners kunnen ook één-op-één ondersteuning geven aan gezinnen of kinderen (vooral jongeren), bijvoorbeeld als vrijwillige maatjes, coaches of steunouders. Dat kunnen ze thuis of dichtbij huis doen. Deze vrijwilligers zijn vaak verbonden aan organisaties voor zorg en welzijn. Zij krijgen dan meestal een training of begeleiding door een professional.

Wat is de meerwaarde van deze vrijwilligers?

- Deze vrijwilligers kunnen een persoonlijke en relatief gelijkwaardige relatie aangaan met ouders en met jongeren. Zij kunnen hun een luisterend oor bieden en ervaringen met hen delen. Daardoor voelen de ouders of jongeren met wie ze werken zich gesterkt en gesteund. Ook bieden ze soms praktische steun.
- Daarmee heeft hun ondersteuning een andere waarde dan hulpverlening door professionals, waarbij de nadruk ligt op het oplossen van problemen.

Wat werkt (en wat niet)?

- Deze vrijwilligers hebben meestal bewust gekozen voor een pedagogische of ondersteunende rol.
- Vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening zijn waardevol op verschillende manieren. Ze kunnen elkaar dus aanvullen en versterken. Ook wanneer er (complexe) problemen in een gezin zijn en er professionele hulp is, kan een vrijwilliger emotionele of praktische steun bieden.
- Vrijwilligerswerk raakt soms aan professionele hulpverlening. Het is belangrijk dat er duidelijkheid is over de rolverdeling en wat vrijwilligers wel en niet kunnen betekenen ('waar ben ik van?').

Wat kan de gemeente doen?

- Rekening houden met de rol van de vrijwilligers: zij moeten niet overschat en overvraagd worden. Daarom is het noodzakelijk dat er in de begeleiding ruimte en tijd is voor een zorgvuldige afweging en dat vrijwilligers leren hun grenzen te bewaken.
- Voor een goed samenspel tussen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening zijn verbindingen nodig op zowel het interpersoonlijke niveau als tussen organisaties. Mensen en organisaties moeten elkaar en elkaars meerwaarde erkennen en kunnen afstemmen welke hulp het beste past bij een hulpvraag: van een vrijwilliger, professional of een combinatie van beide?
- De lokale overheid kan in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid goede begeleiding van vrijwilligers en afstemming met professionals stimuleren, zodat professionals hier ook de tijd en ruimte voor krijgen.

Wie zijn de bruggenbouwers?

Vrijwilligerscoördinatoren bij een organisatie kunnen beleid en praktijk van vrijwilligerswerk met elkaar verbinden en zij vormen ook de verbinding tussen vrijwilligers en hulpvragers. Zij werven, matchen en begeleiden vrijwilligers en besteden in hun begeleiding aandacht aan het bewaken van grenzen.

Netwerkcoördinatoren en sociaal makelaars kunnen op organisatieniveau vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening met elkaar verbinden. Bijvoorbeeld door contacten te onderhouden tussen organisaties die met vrijwilligers werken, gemeenten en professionals die hulpvragen binnen krijgen, zoals de huisarts. Zo kan er meer en beter gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden van vrijwilligerswerk.

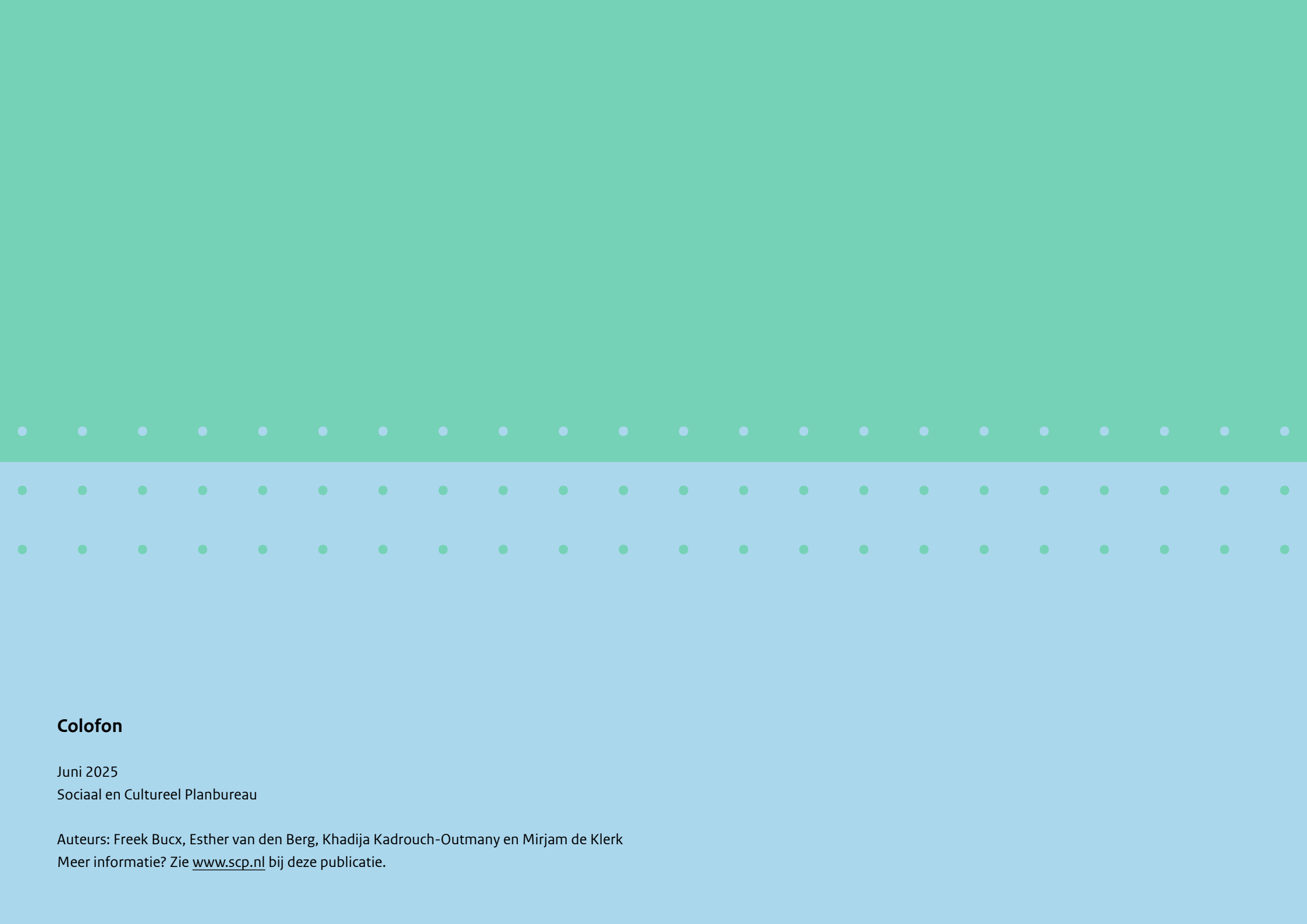
'Wij hebben het omgedraaid. Een ouder mag laagdrempelig een hulpvraag stellen. De coördinator komt dan langs om te kijken waar we bij kunnen helpen en gaat achter de schermen matchen welke interventie het beste aansluit bij de vraag van deze ouder.'

Coördinator formele en informele zorg

'We zijn gelijk aan elkaar en hebben allebei op een bepaalde manier behoefte aan contact.'

Ouder die ondersteuning krijgt van een vrijwilliger

Colofon

Juni 2025
Sociaal en Cultureel Planbureau

Auteurs: Freek Bucx, Esther van den Berg, Khadija Kadrouch-Outmany en Mirjam de Klerk
Meer informatie? Zie www.scp.nl bij deze publicatie.